

Partsfiskeriets ånd kontra postmoderne kynisme

Fra patriotisk standsbevidsthed til hæmningsløshedens dialektik?

Dansk kystfiskeri mellem velfærdsstat og konkurrencestat i teori og praksis

Thomas Højrup og Uffe Juul Jensen

2010

Det velfærdsstatslige projekt i almindelighed og de forskellige måder at indrette og forvalte velfærdsstatens fiskerierhverv på er genstand for vedvarende diskussion og kritik. Kritikken af velfærdsstaten blev i 1970'erne knyttet sammen med en mere generel kritik af forbruget af ressourcer og den vækst-tænkning, som udvikler sig i perioden efter 2. verdenskrig og i særdeleshed under 60'ernes økonomiske højkonjunktur.¹ I den vestlige verden får denne kritik sit mest markante udtryk i artiklen 'The Tragedy of the Commons', som i 1968 offentliggøres i det ansete tidsskrift *Science*. Artiklens forfatter, biologen Garrett Hardin, er i første række optaget af befolkningstilvæksten og mulighederne for at begrænse denne. Men artiklen kommer i det følgende årti til at præge diskussionen i den vestlige verden om forholdet mellem den enkelte borger og fællesskabet i en langt bredere forstand. Ifølge Hardin vil enkeltindivider, der uhindret kan bruge af en fælles ressource, 'a common', til deres egne formål (som for eksempel et græsareal til deres respektive fårehold eller frit fiskeri på havet), i længden risikere at ødelægge fællesressourcen og dermed grundlaget for deres egen praksis. Både markeder og teknologier, der gør det muligt at afgræsse (og afsætte) ressourcen mere intensivt, vil kunne true dens bæreevne, når der er fri adgang til dens benyttelse. Hardins dramatiske fremstilling af tragedien bliver af mange taget til indtægt for,

¹ Om livsformsanalysens interventioner i denne debat se: *Det glemte folk. Livsformer og centraldirigering* (Højrup 1983/2010), *Lønkapital under folkestyre. ØD-planernes strukturfejl og deres ophævelse* (Højrup 1989), *Verden over. En introduktion til stats- og livsformsteorien og dens aktuelle anvendelse* (Jespersen m.fl. 2006: kap. 1, 9, 10, 11) samt *Velfærdssamfund – velfærdsstaters forsvarsform?* (Højrup & Bolving 2007: kap. 1).

at det overalt er nødvendigt at introducere en 'politics of enclosure', det vil sige en privatisering af 'commons'.

Hardins sigte er imidlertid snarere at fortælle en liberalistisk domineret verden, at det kan blive nødvendigt at indføre statslig kontrol med uhæmmet brug af fælles ressourcer, som alle har fri og lige adgang til. Men artiklens virkningshistorie demonstrerer udmærket, at vi befinder os i et kampfelt imellem livsformer, der ser modsat på, hvordan stater bør forvalte vore fællesressourcer og kollektive eksistensbetingelser. Hardins analyse bliver især i den amerikanske sammenhæng brugt til at miskreditere velfærdsstatslige fællesgoder. Denne udlægning af Hardins artikel afføder imidlertid også kritik og modstand. Der bliver bl.a. fremdraget eksempler på mindre lokalsamfund og egalitære grupper, som er i stand til at håndtere deres egne fællesressourcer. Blandt andet Ford Foundation og Verdensbanken har efterfølgende ydet støtte til bestræbelser på at etablere sådanne 'decentralized natural management institutions'. Dette forsvar for 'commons' afføder imidlertid kritik fra en helt tredje side: Bestræbelserne på at støtte lokalsamfunds forvaltning af fællesgoder bygger på en modstilling af mennesker 'inden for' og 'uden for' lokalsamfundet. Det kan være lokale beboere, fiskere og brugere af skovområder over for den øvrige befolkning, staten eller markedet (Bardhan & Ray 2008: 112).

En sådan modstilling imellem stat og lokale fællesskaber demonstreres i 1970'erne og 80'erne af krav fra såvel højre som venstre i det politiske spektrum om decentralisering og styrkelse af lokale initiativer som modstykke til statslig indblanding.² Thatcher bliver premierminister i England i 1979, og neoliberale økonomer får stigende indflydelse som rådgivere for nationale regeringer (bl.a. i Chile). Tina-ideologien bliver formuleret af Thatcher: 'There is no alternative' – underforstået til neoliberalismen, der vinder global genklang efter Sovjetunionens opløsning i 1991. Den ideologiske udvikling i 1980'erne og 90'erne bliver udtrykt i slogans som 'Rul staten tilbage', og ideologien henter filosofisk næring hos fremtrædende filosoffer som bl.a. Nozick (Nozick 1974).

Denne ideologiske udvikling syntes umiddelbart gunstig for de kræfter inden for velfærdsstaterne, der formulerer decentrale bruger- og lokalsamfundsorienterede alternativer til det såkaldt ekspertstyrede embedsvælde. Men generelt bliver staternes styring og kontrol ikke mindsket.

² Dette var bl.a. en ideologisk baggrund for det såkaldte SUM-program, der blev gennemført i Danmark. I perioden 1988-1991 bevilgede Folketinget 350 mio. kr. til et socialt udviklingsprogram (Socialministeriets udviklingsmidler – SUM).

Tværtimod udvikler selv den engelske stat under Thatcher en række nye styrings- og kontrolsystemer, bl.a. i forhold til det nationale sundhedsvæsen, NHS. Denne udvikling forstærkes yderligere i forbindelse med, at New Labour med Tony Blair i spidsen kommer til magten i England i 1997 (Pollock 2004). New Public Management bliver et foretrukket styringsredskab (Dent 2004).

Fra velfærdsstat til konkurrencestat?

Den internationale politiske udvikling i 1990'erne forandrer vilkårene for livsformernes kampe om forvaltningen af fællesgoder. Den økonomiske globalisering og politiske tiltag i sammenhæng hermed skaber nye udfordringer for de enkelte stater, kampene om anerkendelse skærpes igen og dermed også kravene til forvaltning af naturressourcer inden for og uden for de enkelte stater. Kampene udvikler nye begreber og diskurser, som danner baggrund for, hvordan problemer afgrænses, og for de spørgsmål, der stilles. For mange nyliberalister bliver 'konkurrencestaten' et nøglebegreb og diskursivt kampmiddel. Tænketaanke søger at introducere det som en beskrivende term for, hvordan stater og markeder må tilpasse sig globaliseringens komplekse forandringer af kulturel, institutionel og finansiel art.³

Fokus flyttes i forhold til den diskussion om velfærdsstaten, der har præget de politiske og ideologiske kampe i 1970'erne og 80'erne. I Europa og USA trænges diskussionerne om forholdet mellem stat og lokale fællesskaber i baggrunden til fordel for en diskussion om forholdet mellem stat og verdensmarked. USA og deres partnere er fra og med den kolde krigs afslutning aktive iværksættere af den globalisering på vestlige præmisser, der bliver en krumtap i deres suverænitetssarbejde og magtudøvelse verden over.⁴ Samtidig stiller globaliseringen nye krav til staterne om at kunne mobilisere den konkurrencekraft, der skal til for at høre til vinderholdet. I den udstrækning, det lykkes de nyliberale at vende de velfærdsstatslige fællesgoder til aktive midler i konkurrencekampen, risikerer befolkningens tillid til velfærdssystemet og dets skattefinansiering at smuldre og give plads til mere udbredte krav om individualisering og privatisering i velfærdens

³ I international forskning har bl.a. Philip G. Cerny analyseret diskussionen om og udviklingen af 'the competition state' (*Government and Opposition*, 1997)

⁴ I kapitlet "Danmark i Verden. Statssystemets modsigelsesfyldte former og komplementære suverænitetsdomæner" (Højrup & Bolving 2007) belyser Lars Bo Kaspersen og Thomas Højrup velfærdsstaternes aktive medvirken til globaliseringen og dennes konsekvenser for den enkelte stat.

navn, selvom dette viser sig at være til ugunst for stadig flere mennesker.⁵ Hvad bliver konsekvenserne af dette under de nye vilkår?

En kulturvidenskabelig statsteori som grundlag for statskritisk analyse

Grundlæggende kan vi karakterisere staten som en selvforsvarende politisk enhed, der er bestemt ved sin *vilje til suverænitet*.⁶ Når der gennem tusinde år har været et suverænitetsdomæne lokaliseret i dansk tungemåls område i og omkring Østersøens udmunding, er det fordi, kampen om anerkendelse i det nordeuropæiske statssystem har smedet den tilstrækkelige forsvarsevne i området til, at der er blevet dannet en samlet lokal statsmagt i form af et selvbevidst statssubjekt med tilstrækkelig sammenhængskraft. Ud af normannertidens oldgamle statssystem af stridende sø- og krigskongedømmer dannes således i prekært samarbejde med romerkirken gennem sen vikingetid en med pavestaten allieret dansk kongemagt, som – ofte med nød og næppe – gennem de efterfølgende mere end halvtreds generationer løbende har formået at afkræve sine naboer anerkendelse af Danmark som en suveræn stat. Det vil sige et statssubjekt med sin egen selvbevidste vilje inden for det omskiftelige suverænitetsdomæne, denne stat gennem tiderne har formået af forsvare.⁷ At skabe og forny den tilstrækkelige forsvarsevne har altid krævet, at staten indadtil formår at danne og omdanne det indre miljø af produktionsmåder og livsformer samt politiske og ideologiske institutioner, som skal til for at forsvare sig imod tidens konkrete udfordringer i regionens statssystem.⁸

⁵ Selvom den oplyste bevidsthed om almeninteressens betydning for den enkeltes frihed strander og står afklædt til skue, bliver den ikke nødvendigvis forladt, men kan alternativt bruges som en herskende ideologi – nu i form af en moralitet, som man finder fordel i at indrette sig med – som en (amoralsk) konstruktion så at sige – af eksempelvis ”konkurrence- og sammenhængskraft”, hver enkelt (person og livsform) med sig selv ved, at også modparten er med på, så længe man er fælles om at bruge en sådan diskurs til egen fordel. I sin *Kritik af den kyniske fornuft* karakteriserer Peter Sloterdijk dette fænomen som *den nye kynismes* oplyste falske bevidsthed (1983/2005): Det oplysningsprojekt og den moralitet, der startede som kritik af magten, bekæmpelse af traditionen og felttog mod fordømmene, kan illusionsløst gøres til en ekspliciteret form for magt, tradition og fordom (velfærd som valgfrihed, noget for noget, innovationskultur), hvis moralitet det tjener særinteressen (egoistisk) at ”underkaste sig” i hæmningsløshedens dialektik.

⁶ Den indre, begrebslogiske sammenhæng imellem forsvarsevne og stat er specificeret i Højrup 2002: kap. 4 og 2009.

⁷ Ikke kun i katolsk tid, hvor romerkirken og kongemagten optræder som to sammenhængende (og modsætningsfyldte) statsmagter i et og samme domæne, men også efter Reformationen, hvor andre stormagter (kejserriget, Nederlandene, UK, USA, EU) har været afgørende for den danske kongemagts og i dag folketingets evne til at forsvare en selvbevidst statsvilje i området, må statssubjektet både i sine relationer udadtil og indadtil kunne udøve den kunst at forene subjektivitetens dybe splittelse imellem modstridende viljer, hvor antagonismen altid er det prekære vilkår for enheden (Højrup 2003).

⁸ For en introduktion til velfærdsstatens begreb, livsformer og problematik, se *Livsformer og velfærdsstat ved en korsvej?* Højrup 2003.

Deri er der hverken noget nyt eller specielt for Danmarks vedkommende. Indtil Reformationen var de fleste nabostater såvel et verdsligt fyrstedømme som en interPELLeret del af pavestaten. Først herefter integrerer de verdslige stater i praksis kirkestatens institutioner og velfærdsideologi. Særligt er derimod, at den danske stat gennem hele perioden har været en sømagt baseret på en krigsflåde bemanded af landets ledings- eller værnepligtige havbønder, skudehandlere og fiskere samt købstædernes søfolk, suppleret af et søforsvar på land og prekære alliancer med andre sømagter (primært Hansaen, Nederlandene, England, Frankrig, USA). I middelalderen var sildefiskeriet i Sundet og Skånemarkedet, det store internationale strandmarked på Skanør under flådens opsyn og beskyttelse, rigets største indtægtskilder. Fra 1400-årene til 1800-årene var den danske sømagt økonomisk baseret på beskyttelse og opkrævning af Øresundstold fra skuder og fragtskibe på den stadig mere intensivt besejlede sørute ”The Great Trunkline”, der gik fra Østersøen gennem kongens fæstningsring omkring Sundet (Kronborg, Helsingborg, Malmøhus, København) til Kanalen – samt i den columbianske æra videre til Den iberiske halvøes maritime stormagter (med verdensomspændende kolonier) og i moderne tid til Nord- og Sydamerika samt Asien. Fra og med 1600-årene går dansk skibsfart selv ind i transportarbejdet på stadig mere globalt plan og videreudvikler en søfarende erhvervskultur, der fortsat gør sig gældende i vore dages verdensomspændende skibsfart. Derfor er den danske stats suverænitetssarbejde og samfundskultur tæt knyttet til USA, som i dag har den militære kontrol over verdens ”Sealines of Communication”, hvor danske rederier varetager en betydelig del af det, for den danske stat økonomisk grundlæggende, globale transportarbejde. New York føles derfor (i mange henseender) så meget tættere på os end Moskva, selvom Rusland er vor geografisk set nærmeste stormagt.⁹

Staten må således udadtil optræde som både selvbevidst, militær alliancepartner og som viljesudøvende aktør på et internationalt marked, hvor der omsættes varer, kapital og tjenesteydelser. Men staten er derfor også grundlæggende noget andet og mere end blot en virksomhed. Et statssubjekt er teoretisk set kendetegnet af *viljen til suverænitet* og er derfor nødt til at besidde en defensiv dybde, der hviler på dens indre samfundsorganisme og – når der er tale om et nationalt forsvar baseret på værnepligt – på, at befolkningen udgør et selvbevidst folk. Staten må kunne opretholde sin politiske materialitet som et af andre stater anerkendt suverænitetsdomæne og

⁹ Dette er nærmere behandlet i ”Velfærdssamfund – velfærdsstaters forsvarsform?” (Højrup & Bolving 2007: kap. 1 og 2) samt i Højrup 2002 og 2003.

sin retslige legitimitet som dette folks statslige vilje.¹⁰ Staten er følgelig noget andet og mere end en række enkeltindivider eller grupper, der med (stats)magt som middel varetager deres partikulære samfundsinteresser. Legitimiteten beror på, at staten sikrer de nødvendige mulighedsbetingelser i sit samfund (for flådemandskaberne for eksempel fri fiskeret i danske farvande), der kan danne grundlag for, at selv modsatte og komplementære livsformer kan virke sammen ikke blot økonomisk og retsligt, men også diskursivt gennem interpellation, særlige ideologier og strukturerede måder at danne en fælles politisk vilje på (Højrup 1983, 1995, 2003, 2008). Det er dette, Hegel i 1800-årene sammenfatter med begrebet ”Den objektive ånd”.¹¹

Konkurrencestat, monopol eller privatisering?

Der er væsentlige modsætninger indbygget i den aktuelle liberale tænkning om staten og bestræbelserne på at udvikle en konkurrencestat til erstatning for den kendte velfærdsstat: Lad os tage udgangspunkt i den for ideologien væsentligste og for vort genstandsfelt formentlig mest almene problematik, nemlig monopoldannelsens. Midlet til at sikre økonomisk effektivitet skal være at øge konkurrencepresset i den offentlige sektor. Institutionerne skal derfor drives som i princippet konkurrerende virksomheder og helst udsættes for reelt konkurrencepres fra privatejede selskaber på tilnærmede markedsvilkår – med henblik på at bryde de monopollignende tilstande i den offentlige sektor. Men hvordan skaber et privat selskab sikkerhed for at kunne producere profit til sine ejere på det private marked? Det gør det ved at skabe og vedligeholde en position på markedet, der giver dets virksomhed størst muligt monopol på produktion og leverance af de varer og tjenester, der er dets strategiske kerneydelser. Det betyder, at bestræbelsen i ethvert privatejet, kommercielt selskab, hvis ejere har investeret i dets aktier for at få størst muligt afkast, er at tilegne sig vilkår, aftaler, koncessioner, kontrakter m.v., der giver virksomheden en fortrinsstilling i forhold til konkurrenterne. Denne modsætning gør, at spørgsmålet om, hvorledes forvaltningsretten forenes med konkurrenceretten og kontraktretten, er blevet et væsentligt politisk-juridisk spørgsmål, fordi

¹⁰ Dette er bl.a. en central pointe i Cernys analyse af de udfordringer, staten står over for i dag. Cerny skrev dette længe før den aktuelle globale finanskrisen og statens manifesterede ’tilbagevenden’ på den lokale og globale scene. Hvis nogle ville anfægte Cernys karakteristik i 1990’erne, så synes udviklingen til fulde at have bekræftet hans analyse.

¹¹ Den objektive ånd (Hegels livsforms- og statsteori) er af Hegel udfoldet i hans retsfilosofiske forelæsninger, udgivet på dansk (Hegel 2004). Er uddybet i ”Dannelsens dialektik” (Højrup 2002: kap. 2, 15, 16 og 19).

konkurrence- og kontraktretten er nødvendig for at hindre selskaber i at tilstræbe og ”misbruge” en dominerende stilling på markedet.

Denne modsigelse kaster et skarpt lys over den afgørende ide om konkurrencestatens rationale. Det angivelige mål med konkurrence- og effektiviseringsbestræbelserne er at sikre velfærdsstaten. Man vil med andre ord fastholde ideen om, at staten bl.a. gennem sit sundhedsvæsen, sin jordlovgivning og sin fiskeriregulering skal tjene almeninteressen. Fordi modsatte livsformer og interessegrupper har søgt at bruge staten som middel til at varetage egne særinteresser, forudsætter statens legitimitet, at den formår at fastholde det politiske mål om at varetage almeninteressen under særinteressernes pres. En statskritisk analyse må derfor stille det spørgsmål, om der i argumentationen for privatisering, markedsorientering eller nye selskabsformer ligger en livsformsspecifik interesse fra investorer og managere i de private selskaber og banker gemt som baggrund for denne politik. Altså om det ikke kun er almeninteressen, der er på dagsordenen, men dybe særinteresser i at trænge ind på et område, hvor de enkelte selskaber (netop under dække af velfærdsstat-ideologiens dominans) får enestående og hidtil utilgængelige muligheder for at tilegne sig eneret og monopolstillinger, betalt af skatteyderne.

Modsætningen uddybes af de offentlige myndigheders skisma imellem det at opnå billige løsninger ved at sætte udbydere under konkurrencepres på den ene side, og ulemperne ved at have med producenter at gøre, der bestræber sig på at levere skrabe løsninger på den anden. Som myndighed er det en stor fordel at have med producenter at gøre, der er økonomisk velpolstrede, veldrevne og velfinansierede nok til at have overskud til at tage sig af deres brugeres og klienters differentierede behov, forstå deres situationer og udvikle langsigtede og hensigtsmæssige løsninger, der tjener almeninteressen frem for virksomhedens egen overlevelse og særinteresser. Det opnår man kun ved at give de udvalgte udbydere en form for særstilling, der kan lette konkurrencepreset og indtjeningen – altså imødegå netop de markedsprincipper, der ellers tages i anvendelse for at få de billigste løsninger på opgaverne. Løsningen på dette skisma kan være en kombination af interpellation af borgerne til at påtage sig et eget ansvar for evaluering og selvledelse på den ene side og formalisering af ministeriernes eget ansvar for kontrol med selskabernes resultatkontrakter og selvkontrol af deres produktion, arbejdsprocesser og medarbejdere på den anden. Dette styringsprincip kan avle endnu et skisma imellem stigende omkostninger til udbygningen af bureaukratiske kontrol- og afrapporteringssystemer, virksomhedernes og medarbejdernes dalende

engagement i opgavernes løsning og indskrænkningen af udbydernes autonomi, kontraktfrihed og markedsbaserede management. I den udstrækning brugere og klienter blandt de skattepligtige borgere, der tager ansvar for selvledelse og evaluering af den leverede velfærdsservice, mærker dette som forringelser, undermineres lysten til at skattefinansiere systemet som helhed, og ideerne om privatisering trænger sig igen på. Det vil sige ideerne om at gøre det hele lettere for de (personer og virksomheder), der vil og kan klare sig bedre end andre – så de ikke bliver holdt tilbage af den mindste fællesnævner (i fiskeri og landbrug som i skole-, sundheds- og andre offentlige systemer), men får frihed til at få det optimale ud af egne evner og ressourcer. I horisonten anes en genkomst af kynismens kultur. Dette giver anledning til det politiske skisma og analytiske spørgsmål, om strategien som helhed for nogle livsformer er at genintroducere liberaliserings- og privatiseringspolitikken for selv at opnå monopol og ikke, som for andre, at skabe den innovative og fleksible velfærds konkurrencestat, der er det erklærede formål i den herskede retorik.

Fra fællesgode til egeninteresse

Konkurrencestatens fortalere søger at effektivisere ved at indføre en række markeds mæssige *virkemidler* i sin ressourceforvaltning. Hermed etableres også bestemte standarder for, hvad der er adækvate *virksomheder* (resultater), og der fastlægges procedurer til at få *viden* herom (bl.a. cost-benefit-analyser). Men den ændrede praksis har, som illustreret ovenfor, andre følger, bl.a. for borgernes selvforståelse og for den betydning, borgerne tillægger de institutioner og praksisser, som de handler inden for. De vidensformer, hvis ideologiske problematik er konkurrencestatens økonomiske rationalitet, omfatter ikke den borgerlige selvforståelse som en for kollektivet ansvarlig deltager i en praksis, der realiserer fællesgoder. Spørgsmål som: Hvad er forudsætningerne for at kunne sikre velfærdsstatens legitimitet (som en ramme for fællesgoder)? og Hvilke konsekvenser har de nye markeds mæssige virkemidler for opfyldelse af disse forudsætninger? er helt centrale for konkurrencestatens eget projekt. Men besvarelse af sådanne spørgsmål kræver en interesse og en viden, som ikke kan tilvejebringes inden for konkurrencestatens cost-benefit-tænkning.¹²

¹² I en række aktuelle og dominerende udlægninger af evidensbaseret medicin og ressourceforvaltning forudsættes eller forfægtes et snævert vidensbegreb (viden som produkter af bestemte former for eksperimentel praksis (på det sundhedsfaglige område bl.a. kontrollerede undersøgelser)). Dette snævre vidensbegreb kan indpasses i den cost-benefit-tænkning, der får en stadig større rolle i regulering af offentlig service. Cochrane, der spillede en afgørende rolle i etableringen af evidensbaseret medicin, havde et bredere vidensbegreb og var da også en varm fortaler for en velfærdsstat med fokus på omsorg for samfundets svageste og – uden at han eksplicit benyttede dette begreb – på

Konkurrencestatens advokater og arkitekter har i Danmark det angivelige mål at redde eller udvikle velfærdsstaten med nye virkemidler og vidensformer. Hvis det er rigtigt (det vil sige ikke skalkeskjul for særlige livsformers særinteresser) og hvis den kritik, som er fremført heroverfor, er holdbar, risikerer man imidlertid at blive offer for fornuftens list. De økonomiske styringsredskaber, der alene var tænkt som *midler* til at sikre fastholdelse og understøttelse af *velfærdsstaten som fortsat mål*, baner vejen for nye mål for den samfundsmæssige praksis. Velfærdsstatens mål, at være ramme for realisering af fællesgoder, erstattes af et nyt mål: et samfund af individuelle aktører og virksomheder i ubønhørlig indbyrdes konkurrence. Så vidt er det endnu ikke i Danmark kommet med sundhedsvæsenet og andre centrale dele af velfærdsstatens institutionelle praksis. Professionel praksis og forholdet mellem borgere og professionelle er endnu i vid udstrækning præget af embedsværkets, borgernes og velfærdslivsformernes forbilleder for realisering af fællesgoder; en praksis, der understøttes af velfærdsstatens stadig intakte lovgivningsmæssige rammer for medborgerskab (Buus 2008). I det følgende vil vi imidlertid belyse, hvordan dette ikke er en given ting, fordi kampen herom raser også inden for den danske velfærdsstat og EU - med radikale konsekvenser for folks liv. Det vil vi gøre ved at se på de tiltag til en fuldstændig omstrukturering af administrationen af de kollektive ressourcer, som havets vilde økosystem underkastes af den anden Fogh-regering fra og med 2006.

Fiskeri som genstand for konkurrencestatens omfattende politisk-økonomiske strategier

Fiskeri er et tusindårigt fællesgode sat i regi af en statslig sektor, som hviler direkte på det danske suverænitetsskærmes udstrækning i havet. Ifølge Knytlingesagaen går de skånske bønder i 1000-tallet ind på at bidrage til landets forsvar, mens kong Knud (senere ”den Hellige”) anerkender deres frie fangst i Øresund.¹³ Fra at fungere som småkongernes middel til at sikre sig et bæredygtigt befolkningsgrundlag bliver fangstrettens almene uddelegering til undersåtterne den centraliserede kongemagts middel til at sikre sig en med fiskeri og skudebart søvant kystbefolkning i hele riget, som derfor har tilstrækkelig sømandskompetence til at bemane ledingsflåden.

sundhedspraksis som fællesgode. Sider af forholdet mellem evidens og etik/politik er belyst i Jensen 2004a, 2004b og 2007.

¹³ Se i øvrigt Andresen & Højrup 2008. En stor litteratur behandler internationalt den problematik, der vedrører fangstretten i moderne tid og kampene om dens ophævelse/anerkendelse. For en introduktion til emnet, se for eksempel Thór 1995, Pálsson & Pétursdóttir 1997 og Hersoug 2005.

Både over og under havbunden har den statslige forvaltning af havressourcerne lige siden været udformet som en uddelegering af selve den produktive aktivitet til købstædernes og den landlige kystbefolknings virksomhed, hvis afsætning foregår på et varemarked. Specifikt for havets økosystem - ”vore fiskeressourcer” - er, at det i dag er integreret i EU-havet gennem det politisk-juridiske princip om *den relative stabilitet*. Det vil sige, at medlemslandene frem til 2012 kan opretholde den procentdel af deres fangst af økosystemets forskellige, brugbare arter i de farvande, der i dag omfattes af EU-havet, som de årligt havde fanget og landet, da traktaten blev indgået. Nyt blev, at EF’s og senere EU’s biologiske rådgivning blev lagt til grund for fastsættelse af fangstkvoter, som afgør, hvor mange tons de nationale procentandele af det samlede tilladte fiskeri årligt beløber sig til. Hvordan medlemsstaterne derpå fordeler deres tildelte fangstrettigheder til de fiskere, virksomheder eller koncerner, der står for selve fiskeriet, er suverænt den enkelte stats egen afgørelse. Her er på ingen måde tale om et grundlæggende markedsprincip, men om statens suveræne driftsherrerolle på et strategisk vigtigt område, fordi der er tale om et vildt økosystem samt en globalt efterspurgt og begrænset ressource, hvis forvaltning afspejler den etik, hvormed den enkelte nation markerer sit syn på brugen af verdens naturressourcer.¹⁴

Uden i øvrigt her at komme ind på EU’s afgørende rolle i udviklingen af vilkårene for de forskellige livsformer, som er meget markant til fordel for koncentration og stordrift, må også nævnes, at EU gennem en årrække i stor stil har medfinansieret medlemslandenes støtte til modernisering og nybygning af fiskefartøjer. Hvor danske fiskere tidligere kunne hente lån i den statslige fiskeribank og dermed udvikle en nationalt prioriteret form for selveje og partsfiskeri uden at havne i for stor afhængighed af privat investor- og bankkapital, så går man i EU over til at pumpe støttemidler helt uden relation til økologisk bæredygtighed, marked og forrentning ind i fiskeriet for at skabe det, der betragtes som en mere effektiv flåde af store og moderne fartøjer.¹⁵ Jo større nybygget eller moderniseret fartøj, desto flere støttekroner får den enkelte investor tildelt af EU og staten i fællesskab. Dermed forstærkes den igangværende, interpellativt anerkendte udbygning af

¹⁴ Ikke blot havets ressourcer, men også den dyrkbare jord bliver i vor tid underkastet en brutal kamp imellem internationale kapitalinteresser og den stedlige befolknings interesser. I central- og østeuropæiske lande som Rumænien og i langt fattigere lande i Afrika arbejder såvel lokale som udenlandske regeringer (heriblandt Danmarks) og private investorer sammen om at indføre ejendomsret til jord på så retssikre måder, at jorden bliver et attraktivt investeringsobjekt for eksempelvis kinesiske og europæiske kapitalgrupper, der køber op i stor stil og presser de lokale bønder ud af deres gamle landområder. Fiskeriet er verden over et, om muligt, endnu tydeligere eksempel på denne praksis og etik i det postmoderne statssystem.

¹⁵ Se Raakjær 2009 og EU-kommisionen 2009 samt Højrup 2010: [European Life-Modes at Sea: The EU’s Fisheries Policy as Human Tragedy or Triumph?](http://www.havbaade.dk) www.havbaade.dk Se under: Fiskeriet.

fiskerflådens overkapacitet, som den nationale, vækstfremmende skattelovgivnings fradragsret for erhvervsinvesteringer allerede er skyldig i.

Politikerne i Europa lader – som i den øvrige industrialiserede verden – overkapaciteten vokse, indtil ressourcerne er så hårdt ramt, at kvotenedskæringer bliver nødvendige for at redde fiskebestandene fra kollaps, men lader biologer og miljøbevægelser gøre det beskidte arbejde at kræve fiskerflåden skåret drastisk ned. Først da det står diskursivt klart for enhver, at den nye flåde skaber en uholdbar overkapacitet i forhold til ressourcerne, kommer der efterhånden krav om, at man for at bygge nyt skal tage lige så meget gammel tonnage ud af fiskeriet. Men princippet i politikken er klart: Partsfiskeriets kutterflåde, der i en situation uden fradragsret og tilskud, det vil sige alene på grundlag af afsætningspriser og faktiske omkostninger, selv ville tilpasse sig ressourcernes bæreevne, bliver overlejret af en politisk oppustet trawlerflåde, hvis kapacitet efterhånden hverken giver plads til den hidtidige flåde eller kan bære sig selv økonomisk og økologisk. Meningen med den paradoksale kombination af støtte til både nybygning og ophugning af fartøjer fra EU er tydeligvis at få udskiftet den store kutterflåde med en lille flåde af multitrawlere, som fiskeriøkonomernes modeller kalder mere rentable end kutterfiskeriet. Problemet for investorer, økonomer og embedsværk er, at kutterflåden i mange lande drives af partsfiskere, der netop ser det som et fællesgode, at havfisk er folkets statsligt (det vil sige i fællesskab) forvaltede ejendom, og mindst af alt har lyst til at forlade deres erhverv og lokale fiskersamfund.

Partsfiskeri

Fordeling af bruttoindtjening på havbåd med tre mands besætning

Af bruttoindtjening betales:

***”Forud” 10-11 % afhængigt af faktiske omkostninger
Dækker udgifter til spil, rensning, pakning og auktion***

Af resten fordeles:

20 % til båden

Dækker olie, is og bådens vedligehold m.v.

Hvis flere har part i båden, deler de bådparten

20 % til redskaberne

Dækker vedligehold af garn, vagere, liner, vod, snurretov m.v.

Hvis flere i besætningen har redskaber med, deles redskabsparten

20 % til skipper om bord

20 % til første besætningsmedlem

20 % til andet besætningsmedlem

Ligesom procentsatserne kan variere efter forholdene, kan også udgifterne ”forud” være betalt af hele besætningen i stedet for kun af bådparten.

I de fleste EU-lande har hovedparten af den hidtidige kutterflåde i nærfiskeriet frem til i dag været præget af et folkeligt partsfiskeri – hvilket vil sige, at fiskerne, båden og redskaberne får hver deres part (udregnet som en procentdel) af den indtjening, som salget af den fangede fisk kaster af sig. Hvis der er underskud, må de eventuelt deles om at dække det; hvis der er overskud, deles de tilsvarende om dette. Der er derfor tale om en særlig form for selvstændig livsform, hvor man som partsfisker tager del i en fælles virksomhed – med eller uden del i den udgift og indtjening, som det at bidrage med redskaber og fartøj indebærer. Partsfiskeriet har af den grund været overordentlig konkurrencedygtigt over for koncernfiskeriet, der skal kaste profit og fast aflønning af sig til henholdsvis investorer og lønarbejdere, der ikke identificerer sig med virksomheden selv, som partsfiskere gør.¹⁶ Dette har i nyere tid været en væsentlig grund til, at parlamenterne i de fleste vesteuropæiske stater har anerkendt partsfiskeriet ved fortsat at lade denne livsforms lokalsamfund varetage fangsten af folkets fælles havfisk og et embedsværk forvalte reguleringen af denne fangst.

¹⁶ Højrup 2002: 255 ff.

Ressourcen udnyttes med andre ord uden brug af privat ejendomsret hertil i et samspil mellem folketing, fiskere og forvaltere, der sammen udgør kyststatens karakteristiske fællesgode.

Forvaltningsformen består i at give enhver statsborger, der er anerkendt som erhvervsfisker, ret til at deltage i fiskeriet af den nationale ressource. Det vil sige, at partsfiskeren ikke blot deltager med sit kompetente arbejde, men også med sin statsanerkendte ret og adkomst til at gøre brug af en fælles ressource, uden hvilken fiskeriet ikke kan foregå. Tages adkomsten til dette produktionsmiddel fra ham, er hans livsform som partsfisker ikke mulig. Kun for så vidt andre ikke kan gøre krav på eksklusiv ret til fisken, er det muligt for partsfiskerne at gøre brug af den som en fæled. Fangstretten er med andre ord livsformens nødvendige forudsætning, for den er indeholdt i partsfiskeriets begreb som en del af dets bestemmelse.

Hvordan griber staterne så korrektionen af støtteordningernes katastrofale kurs ud over afgrunden an i EU? Vidt forskelligt. To yderpunkter repræsenteres af henholdsvis Malta og Danmark, begge med en velegnet fiskeribeliggenhed. På Malta – hvorfra EU får sin fiskerikommissær frem til 2010 – er man ophørt med at puste trawlerflåden op og reserverer i stedet sine nationale kvoter til partsfiskernes kystflåde og dennes skånsomme højværdifiskeri. I Danmark beslutter Fogh-regeringen og Dansk Folkeparti med det snævrere tænkelige flertal i Folketinget at gøre det modsatte, nemlig at konfiskere og privatisere de danske fiskekvoter, så de kan gøres til genstand for pantsætning og omsætning som værdipapirer. I løbet af to år tidobles prisen på de fartøjer, der får tildelt kvoterne som ejendom. Da kvoterne samtidig fortsat skæres ned, frygter de fleste fartøjsejere at miste de værdier, de har fået forærende af staten, og de ser ingen anden udvej end at sælge, mens tid er. Af selv samme grund begynder andre – der ser bort fra det statslige Fiskeriøkonomiske Instituts cost-benefit-analyser og deraf betingede illusioner om prisstabilitet – at købe op i forventning om at tjene på kvoteprisernes himmelflugt. Med en prisstigning på 1000 % på to år er det noget, der trækker spekulativ investorkapital til for at få del i plyndringen af det gamle fællesgode (Højrup 2008). Spekulanterne køber, belåner og køber endnu mere ... indtil finanskrisen i anden halvdel af 2008 fanger dem i udlånsbankernes kreditklemme.

Hvorfor denne løsning? Er den et simpelt udslag af en liberalistisk ideologi, der ser det som et fremskridt, at enhver form for statsejendom gøres til privatejendom? Og dermed et tegn på den bagvedliggende dagsorden for velfærdsstatens øvrige sektorer, når eller hvis en borgerlig liberal

regering får magt, som den har agt? Eller er dette brud i dansk fiskeriforvaltning et eksempel på en ny overlevelsestrategi i globaliseringens tidsalder, hvor det koster under en krone at transportere et kilo kød fra den ene side af jordkloden til den anden, og ingen fødevareproduktion kan overleve uden koncentration og fusion i volumenproducerende koncerner med stordriftsfordele? Eller er der tale om, at en i situationen herskende alliance af livsformer benytter en gunstig politisk og økonomisk konjunktur til først at skabe en overkapacitet i fiskerierhvervet og derpå få den afviklet for at kunne erobre terræn og malke værdierne ud af andre livsformer (partsfiskernes og skatteydernes)? Eller er der tale om en velfærdspolitisk strategi, der skaber gode og værdige arbejdsforhold for lønnede fiskere til havs ved at afskaffe de almindelige kuttere til fordel for supertrawlere med fin beboelse til mandskabet? En stats- og samfundskritisk analyse vil belyse, hvilke nødvendige forudsætninger for hvilke livsformer og hvilke statsformer der kan tænkes at være på spil i processen. Den vil efterspore de beskrevne ideers eller (de teoretisk set) potentielle former og relationers mulige realisering i empirien. Lad os gå lidt dybere i eksemplet for at se, hvad det kan kaste af sig af erfaringer om den aktuelle udvikling og dens mulige konsekvenser.

Det involverede topembedsværks livsformsspecifikke ide om processens gavnlighed for staten Danmark er klar og utvetydig: Fiskeribanken kunne ikke længere leve med den kunstigt oppustede fiskerflådes uafvendeligt stigende restancer, og ved at privatisere får bankerne deres udestående tilbage ved, at bådejerne får mulighed for at sælge deres kvoter og komme ud af erhvervet. Derved gives plads til en koncerndannelse, der – befriet for overflødig arbejdskraft – bliver i stand til at producere et overskud til bygning af endnu mere rationelle stortrawlere. At partsfiskerne skydes ud af erhvervet, er den ”omkostning”, man må ofre for at opnå den rationaliseringsgevinst, som er omlægningens politiske formål. Og til argumentet om, at de danske fiskere fratages deres levebrød er kommentaren til den forurettede partsfisker, at ”det er mere forargeligt, at vi indtil nu har spildt penge på så stor en overbeskæftigelse i fiskerierhvervet!”, som en topembedsmand i foråret 2007 forklarede partsfiskerne i Han Herred. I ministeriet betegner embedsværket det privatiserede kvotesystem som alle tiders ”rationaliseringsmaskine”, der kaster målbare rationaliseringsgevinster af sig.

Ind i denne problematik blander sig den demografiske konjunktur, som betyder, at der, indtil finanskrisen sætter ind i sommeren 2008, er mangel på arbejdskraft på land, og at det derfor er en statslig målsætning at spare overflødig arbejdskraft bort fra de sektorer, det er muligt at

strukturrationalisere. Så må arbejdsmarkedet og uddannelsessektoren sørge for at redistribuere den overflødiggjorte arbejdskraft til de sektorer, der mangler hænder og hoveder. Her er der ikke kun tale om ideologisk liberalisme, men også om ”flexicurity-modellens” samspil mellem stat og samfund. Det betragtes af de herskende dele af embedsværket som rationelt at afskaffe et hæderkronet fællesgode, fordi stat og samfund har brug for kapitaliseringen til at sikre udvinding af maksimal merværdi fra det pågældende erhverv. De spekulative investorers lynhurtige indtog viser, at selv den på lang sigt forventelige merværdi straks – det vil sige fra 2006 og til finanskrisen i 2008 – bliver pumpet ud af erhvervet, forlods så at sige. De selverhvervende fiskeres høje grad af selvfinansiering skiftes ud med investorkapital.

De involverede investorer og bankers ide om processens gavnlighed er om muligt endnu mere livsformsspecifik. Daværende fødevareminister Hans Chr. Schmidt fra partiet Venstre giver i 2004 og 2005 utvetydigt udtryk for, at det, der er brug for i fiskeriet, er ”at tiltrække risikovillig kapital”. Grundtanken er, at en samfundsressource kun kan udnyttes produktivt, hvis man kan undgå, at brugsretten til den besiddes af så mange parter, at alle, for at få del i den, bruger så meget arbejde på at udvinde den, at der ikke kan tilegnes en merværdi. Midlet hertil er at gøre ressourcen til genstand for ejendomsret, således at denne kan samles på nogle få hænder, der kan organisere en produktion med minimalt forbrug af arbejdskraft og optimal forrentning af den kapital, der skal investeres for at tilegne sig merværdi ved at koncentrere og udnytte ejendomsretten (Andresen & Højrup 2008). Når man som en af konkurrencestatens ”vækst-iværksættere” med investorslivsform står over for et hidtidigt fællesgode, er det – som allerede Karl Marx påpegede – optimalt, hvis man kan få statsmagten til med loven i hånd at foretage en klassisk *enclosure of the commons* lige som landboreformernes ”udskiftning” og de efterfølgende salg af landsbyernes vange og fælledejer fra sidst i 1700-årene, hvorved adgangen til ressourcen aflukkes og tilegnes en afgrænset kreds af ejere, mens alle andre holdes ude fra fremtidig adkomst til dens anvendelse – med mindre de køber sig til den. Vi har med andre ord at gøre med et aktuelt eksempel på *den oprindelige akkumulation* gennemført med interpellativ brug af repressiv statsmagt.

I det lys er der tale om en kanonisk *enclosure* med den ”Ny Regulering”, som privatiseringen af Danmarks havfiskeri med underdrivelsens list blev benævnt. Retorikken bestod i at kræve en ordening, der gav ”fiskerne bedre mulighed for at planlægge deres fiskeri”. Hvis man ser bort fra, at ”fiskerne” bliver de få koncerner, der har kapitalkraft til at sikre sig kvoter, som andre ikke længere

kan få adgang til, så var det et slogan, de færreste kunne argumentere imod. Denne udlægning stemmer godt overens med, at det i en skjult dagsorden lykkedes de store trawlerredere i ledelsen af Danmarks Fiskeriforening og deres banker gennem de liberale og konservative politikere at få indføjet en privatisering af de demersale fiskekvoter (torsk, rødspætter og andre bundfisk) som et borgerligt krav til regeringsgrundlaget før dannelsen af den anden Fogh-regering. Og det endda uden/inden, at ledelsen af Danmarks Fiskeriforening blev væltet af det store flertal af partsfiskere i foreningen, der fik konfiskeret deres adkomst og fangstret til Danmarks andel af EU-havets fisk, og som derfor efterfølgende tvinges til at forlade både deres erhverv og forening – i stedet for foreningens ledelse.

De tilbageværende koncerner ansætter hellere end gerne arbejdere fra Polen og andre lavtlønslande til at varetage rutinearbejdet på trawlerne fabriksdæk, mens et fåtal af fiskere får mulighed for at gøre karriere som skippere på broen. Tre nye livsformer erstatter partsfiskernes selverhvervende livsform. Kapitalisering, der går hånd i hånd med import af arbejdskraft, er en strategi, der allerede er og kan blive sat ind over for et bredt spektrum af fællesgoder i offentligt regi, hvis lovgiverne og embedsværket giver lov.

I lyset af en samfundskritisk analyse er det tydeligt, at tre livsformsspecifikke ideologier om det gode liv har eroderet et fællesgode, der hidtil har givet plads til den selverhvervende partsfiskers ideologi om det gode liv. Sidstnævnte var ganske enkelt for konkurrencedygtig til at blive presset ud af erhvervet, så længe der var frit fiskeri eller fri og lige rationeret adgang til fælles kvoter for hver fartøjslængde. Kun ved at staten konfiskerer partsfiskernes fangstret og forærer denne til bådejerne som en omsættelig ejendom, bliver det muligt for de kapitalstærke investorer og redere at købe fangstrettighederne op, så koncernerne kan få fodfæste. Derved giver man afkald på partsfiskernes lokalsamfund i de mange fiskerbyer langs kysterne og erstatter dem med nogle få basishavne for et lille antal rederiskibe. Det er et klassisk og alment kendt valg imellem de nære samfunds lokale driftsform og koncentreret stordrift. Det er et spørgsmål om, hvilken type af samfund og hvilke livsformer man foretrækker – for deres repræsentanter foretrækker hver især sig selv. Etnologisk set erstattes fiskeristatens nationale etos og fiskernes patriotiske standsbevidsthed med kynismens ånd i såvel organisationer som på det personlige plan.¹⁷

¹⁷ *Dansk Fiskeristat* er titlen på det standsmæssige bogværk med omtale af fiskerierhvervet og samtlige organiserede danske fiskere landet rundt, der udkom i 1935-36 og 1955 (Strubberg 1935-36).

Holder så de argumenter, der henviser til statens almene interesse i at forsvare og udvikle sit suverænitetssdomæne over for andre viljer i verden ved at være på forkant med de udfordringer, der viser sig i statssystemet under globaliseringen? Velfærd og demokrati båret af vækst, bæredygtighed og livskvalitet er kodeord for den danske velfærdsstats politiske målsætninger. Som vi har set, passer den valgte *enclosure* til flexicurity-modellen og vækstmodellens fradragsret til erhvervsinvesteringer. Den gør samtidig en koncerndannelse baseret på trawlere, der kan søpakke fangsten, nedkøle den, indfryse den eller give den andre former for videre forarbejdning, mulig, når kvoterne koncentrerer på få ejere. For at spare arbejdskraft og opnå stordriftsfordele, skal trawlerne være tilstrækkeligt store. Det giver til gengæld en stærkt energikrævende form for fiskeri, da det ikke hjælper at nedbringe antallet af skibe, for i fiskeriet gælder den jernlov, at jo større maskine, der trawles med, desto flere liter olie går der til at fange hvert ton fisk.¹⁸ Samtidig gælder, at jo større fartøj, desto større last skal der bringes i havn fra hver rejse, hvilket betyder, at en tilsvarende mindre del af fangsten kommer friskfanget i land. Endelig indebærer brugen af slæbende redskaber, at jo større trawlgrej, der fiskes med, desto mere påvirkes bund, fauna og fisk af selve fiskeriet.

Samtidig er problemet med udsmid af de størrelser af fisk, der får lavest pris, accentueret, fordi investorkapitalens ubønhørlige krav om maksimalt afkast og bankkapitalens forrentningskrav presser skipper til *highgrading* – hvor kun fisk til størst pris bringes i land og afrapporteres til ministeriet. Det vil sige, at de håndværksmæssige driftsformer afløses af industrialisering og volumenproduktion, og at garn- og snurrevodsfiskeriets miljøskånsomme udnyttelse af videnstung lokalkendskab (til fiskenes færden i et farvand) afløses af energikrævende trawling med store redskaber over lange afstande. Og hver eneste gang et mindre skib bliver sat til salg, vil koncernerne bestræbe sig på at opkøbe det for at få flere ressourcer og færre konkurrenter. Endvidere vil sådanne koncerner høre til de små operatører på verdensmarkedet og deres ejere blive interesserede i at kunne omsætte og afhænde deres aktier og kvoterettigheder internationalt. Konsekvensen for Danmark er, at kvoterne ikke længere danner grundlag for fiskersamfund i danske kystbyer, og at det skånsomme højværdifiskeri erstattes af energikrævende og miljøbelastende volumenproduktion. For stat og samfund som helhed er disse følger af *enclosure*processen derfor helt anderledes omfattende og varige end den engangsførtjeneste, der kommer ud af at presse de opsparede værdier ud af erhvervet.

¹⁸ Trondsen & Vassdal 2005.

Den konkurrencestatslige strukturrationalisering af fiskerierhvervet er i dag en kendsgerning, der lader sig aflæse i, hvor få aktive fartøjer, der er tilbage i de danske fiskerihavne – og hvor få fiskerihavne der er tilbage. Fiskeritidende oplyste i oktober 2008, at antallet af aktive fartøjer var faldet til 836 i Danmark. Første år faldt skibstonnagen med 25 %, og fra i alt knap 3000 fartøjer i 2007 når antallet af kvoteejende skibe i 2010 langt ned under 800 aktive fartøjer.

I *Fiskeritidende* samt i politisk og ministeriel retorik taler man gerne om Ny Regulerings gavn for fiskerne. Men ordet ”fisker” skifter indholdsmening til at betyde en bådejer, der stadig oftere er et rederiaktieselskab, og denne selskabsform gør det muligt at spekulere i køb og salg af selskabernes værdier med henblik på at tilegne sig mest muligt af den pris, man kan få for kvoterettighederne. Til gengæld kan en fiskerbys kvoter forsvinde lige så hurtigt, som ejerne ser en fordel i at sælge dem med gevinst. Resultatet er, at en kvote kan koste ti gange det, man får årligt for at fange og sælge fisken. Det betyder, at der ville gå ti år, før en ung, selverhvervende fisker kunne begynde at afdrage sine udgifter til anskaffelse af båd og redskaber samt fiskeri, hvis han først tilbagebetalte sit lån til køb af kvoter. Strukturrationaliseringen har fået den tiltænkte virkning: Det er blevet så godt som umuligt at komme ind i fiskeriet og byde de nuværende ejere konkurrence.

Fællesskab som strategi

På den baggrund må en statskritisk analyse spørge, om denne (konkurrencestatslige) måde først at skabe og dernæst at afskaffe en overkapacitet på er den eneste mulige form for fiskeripolitik – og derfor ikke et udtryk for særinteressers dominans? For at belyse det spørgsmål er det interessant at følge med i, hvad der sker i det store, nordjyske kystfiskerleje Thorupstrand ved Vester Thorup i Han Herred. Fra denne landingsplads bag revlerne, der ligger ideelt i læ af Bulbjerg og Bragerne, har der i over tusinde år været drevet skudfart og fiskeri med klinkbyggede havbåde. Vester Thorups romanske kirke og de mørke kulturlag under landingspladsens hvide sand taler deres tydelige sprog.

Fiskerne i Thorupstrand finder i 2006 ud af at bruge ejendomsretten til at gøre alt det, vi har beskrevet ovenfor, på stik modsat måde ved at danne et såkaldt kvotelaug, der opkøber fangstrettigheder i fællesskab for at fremtidssikre deres ressourcer til gavn for deres fiskerby og den unge generation. Som for tusinde år siden er det igen lokalsamfundets kamp for at fastholde

grundlaget for et tilstrækkeligt befolkningsunderlag til at overleve som økonomisk bæredygtigt samfund, der gør generobringen af fangstrettighederne fra staten og markedet til et eksistentielt spørgsmål i Han Herred. Derfor går den lokale egnsfond, sparekasse og bank ind i bestræbelserne på at opbygge lokalt forankrede fangstrettigheder, og fiskerfamilier i Thorupstrand går sammen i et større fællesskab for at løfte opgaven i flok. Fremfor økonomisk spekulation og cost-benefit er det lokalsamfundets kamp for sin eksistens, der er drivkraft og motivation. Man kan ikke længere stole på staten, som gennem et årtusinde var garant for partsfiskernes fangstrettigheder. Valget står efter ressourcernes privatisering imellem affolkning eller selvberoenhed. Initiativet til at vælge det sidstnævnte bygger desuden på Thorupfiskernes særlige traditioner og moderne specialisering.

For det første satser de på fiskeri fra moderne, lette havbåde med snurrevod og garn. Det minimerer deres energiforbrug og optimerer fiskeriets skånsomhed. De lander fisken samme dag, den er fanget, hvilket giver den bedste kvalitet og de højeste priser. De sejler ud fra deres landingsplads på Thorupstrand i nærheden af Jammerbugtens gode fangstpladser, så de hurtigt kan komme i land med deres fangst i stedet for at sejle det lange stræk til og fra en havn. Til gengæld er det et videnstungt og håndværksmæssigt fiskeri, der kræver flere hoveder og hænder end en stor trawler. Det kan med andre ord danne grundlag for unge familier med viden og lyst til kystfiskeri.

For det andet driver de et partsfiskeri. For at kunne bibeholde det, er partsfiskerne aktivt med til at opbygge byens kvotelaug, så de fortsat har samme fangstret som en bådejer i laugget. Derved undgår de, at partsfiskeriet falder fra hinanden på grund af privatiseringen.

For det tredje har kvotelaugets medlemmer i praksis indrettet sig som et andelsselskab, hvis startkapital udgøres af et medlemsindskud på 100.000 kr. pr. familie. Fordi over 20 familier går sammen, får Klim Sparekasse og ebh-bank tilstrækkelig stor sikkerhed i ebh-fonden, kvoterne og driften til at kunne låne laugget et beløb på 25 gange medlemmernes samlede indskud til køb af kvoter. Det kan samtidig gøres så hurtigt, at kvoterne når at blive købt inden prisernes himmelflugt. Kvoternes efterfølgende værditilvækst forbliver i laugget, da medlemmerne har lavet dets vedtægter således, at man kan få sit indskud tilbage, men ingen merværdi. Sådan har fiskerne indrettet sig for at give de unge fiskere mulighed for at komme med på samme vilkår som de, der har startet laugget. Samtidig får pengeinstitutterne i tilfælde af prisstigning stadig større sikkerhed i laugets indre værdier – og solide arbejdspladser på egnen.

Pointen er, at de unge ikke skal betale de mange millioner, det ville kræve at få del i kvoterne, hvis de hidtidige medlemmer havde investeret for at tilegne sig en individuel spekulationsgevinst. Til gengæld nyder samtlige familier på egnen og ikke mindst de ældre fiskere, at deres by og erhverv bliver ført videre af den kommende generation, og at partsfiskeriet bliver videreført som en selvstændig livsform.

Et fællesgode for kystkulturens fremtid

Laugets fiskere har skabt et fællesskab, hvormed de selv oparbejder og forvalter rettigheder til ressourcerne i deres farvand. Den enkelte får adgang til fælles kvoter uden at tage lån. Derfor kan familien bedre få mulighed for selv at spare op til investeringer og mulighed for at låne til køb eller bygning af sin egen havbåd med kvoteandele, der supplerer fællesskabets. Prisen for at bruge laugets kvoter sættes af omkostningerne til renter, afdrag, puljebestyrer og drift, og ingen kan derudover malke medlemmerne for merværdi i lauget.

De unge fiskere i laugets bestyrelse arbejder ihærdigt på at sikre laugets kvoter, forbedre indtjeningen, øge sammenholdet om fiskeriet og minimere de nødvendige omkostninger ved at skabe fælles løsninger. Medlemmerne har udviklet en unik fordelingsnøgle, der sikrer, at alle har lige ret og samtidig får tildelt kvote efter ønske, da ikke alle har brug for lige store kvoter. Engagementet og sammenholdet har næppe været mere udpræget i dette fiskersamfund, hvor kappestrid om at være den bedste fanger er det, der tænder gnisten – og konflikterne internt, men også sammenholdet udadtil.

Mange partsfiskere og fiskerbyer faldt fra hinanden, da bådene i 2006 fik fisken foræret på partsfiskernes bekostning. Bådejeren blev millionær, mens de øvrige ombordværende (for ham) kunne sættes omkostningsfrit i land. Når dette ikke fik lov til at ødelægge Thorupstrand, hænger det sammen med, at der faktisk var enkelte bådejere, som benyttede foræringen til at opbygge deres eget rederi, eventuelt i samarbejde med en finansmand udefra. I sommeren 2006 var halvdelen af bådene sat til salg for uhyre millionbeløb, og der herskede en anspændt stemning i fiskerlejet af eufori og paranoia. Der kunne godt være sket det, at nogle få investorer havde købt de andre bådejere ud, at partsfiskerne var blevet sat i land og at der følgelig ikke havde været fartøjer nok

tilbage til at holde landingspladsens isværk, ophalingsspil, Caterpillar, salgsforening m.v. i gang. I så fald havde også de sidste måttet søge væk samt lukke og slukke efter sig for ikke at risikere at sidde tilbage med alle udgifterne til pladsens drift. Sådan forsvandt de store havbåde i nabobyen Lildstrand på en måned.

Men for netop ikke at lide samme tort tager de tyve familier, der i 2006 går foran, skæbnen i egne hænder og danner det andelsorganiserede laug. Modsætningen til den anden, individuelle løsning og risikoen for at se det hele falde fra hinanden samt modstanden fra de, der helst ser, at enhver er sin egen lykkes smed (ved at bådejerne konsoliderer sig individuelt), er formentlig den væsentligste grund til, at det lykkedes flertallet at gribe krisen innovativt an ved at etablere et nyt fællesskab, der bliver sig sin rolle bevidst som alternativ løsning for lokalsamfundet. Nytår 2008 melder seks nye, unge fiskerfamilier sig ind i laug. Trods stærk antipati fra de, der har modarbejdet laugets dannelse, er alle klar over, at det kommer samtlige fiskerfamilier – uanset om man er med i laug eller ej – til gavn, at laugets kvoter fungerer som et fællesgode ved at sikre, at den enkelte ikke behøver frygte, at byen pludselig har for få kvoter tilbage til, at dens landingsplads, fiskeriforening og faciliteter kan overleve i fællesskab. Man risikerer ikke at komme til at stå alene tilbage, fordi de andre fristes til at sælge ud af deres privatejede fangstrettigheder for at få kvoternes værditilvækst udbetalt til sig selv, og der går skred i hele grundlaget. Fællesgodet har sat en stopklods for glidebanen.¹⁹

Der er foreløbig tre erfaringer at tage ved lære af i dette eksperiment. For det første at stordrift ikke nødvendigvis er ensbetydende med partsfiskeriets negation og de mindre bådes forsvinden. Et fællesskab af partsfiskere på mange mindre fartøjer kan udmærket sammen drive en stor og god forretning på de globaliserede markeders vilkår i EU. Men det kræver en helt anden tankegang og ide end volumenproduktion, trawlteknologi, stor maskinkraft, store fartøjer, leverance af søpakkede frostvarer, arbejdsgiver-arbejdstager-relationer, bedriftshierarki og økonomisk individualisme. Det er en helt anden vidensproduktion end fiskeriøkonomernes abstrakte cost-benefit-analyser og en fuldstændig anden erfaringsudvikling, nicheproduktion og lokalpatriotisme, sammenhold og initiativrigdom end i en kapitalejede koncern, der driver værket i et fællesgode af partsfiskernes art. Det er derfor *ikke* et udtryk for statslig almeninteresse at sørge for koncernens mulighedsbetingelser *frem for* fællesskabets og for den vidensproduktion, der fremmer den førstnævnte *frem for* det

¹⁹ Processen er beskrevet i *Haw. Kampen for en levende kystkultur* (Højrup 2008).

sidstnævnte. Og endnu mindre at erstatte den moderne stats folkelige sammenhængskraft med postmoderne kynisme.

For det andet viser finanskrisen, at på markedet som helhed er det gangbar politik at lade falde, hvad ikke kan stå – som når priserne på fisk og kvoter styrtdykker og de værdier, der er stillet i sikkerhed for låntagning i bankerne, forsvinder som dug for solen. At den ene koncern går konkurs, gør det muligt for den næste at overtage gælden og kvoterne på mere fordelagtige vilkår. Men i et kystfiskerleje, hvor det er nødvendigt at gå sammen om i fællesskab at danne kvotelaug, kan man kun lade virksomheden falde en enkelt gang, så er det slut. For der er ikke andre i lokalsamfundet, der kan tage over, når det er lokalsamfundet som helhed, der er ramt. Finanskrisen gennemfører også dette eksperiment i Han Herred:

ebh-bank, der for halvdelen vedkommende blev ejet af den lokale ebh-fond med almen nyttigt sigte på egnen for øje, tålte ikke det fald i ejendomspriserne, som dens østdanske ejendomsdevelopere blandt storkunderne fik at mærke, da krisen ramte Europa. Banken gik i betalingsstandsning og blev overtaget af det statslige afviklingsselskab Finansiell Stabilitet og efterlader sig sammen med den grundstødte ebh-fond en gæld på mindst 5 milliarder kroner. Kystfiskerlauget mister således i 2008 sit ene pengeinstitut, og står i bankens sted tilbage med et afviklingsselskab, der ikke som almindelige banker har interesse i at bringe egnens erhvervsliv gennem en kapitalistisk krise, fordi dens opgave er at afvikle frem for at udvikle og overleve. Det gør den ved først at sætte renter og afdrag op, så lauget bliver ude af stand til at betale det hele, og derpå nægte at afvikle engagementet til kvoternes markedsværdi, hvilket forhindrer lauget i at få et pengeinstitut til at overtage med sikkerhed i kvoterne. Samtidig halverer krisen afregningspriserne på fisk. Og den bank fra Himmerland, der overtager hovedparten af de lokale private kunder, er lige så hårdt ramt af krisen, at heller ikke den har midler til at løfte en lokalbanks forpligtelser over for kunderne i egnens erhvervsliv. 90 % af erhvervskunderne forbliver i afviklingsselskabet. Dette træk viser, at alene på grund af skalaforskellen mellem den store havneby og den lille kystlandingsplads er sidstnævnte langt mere sårbar over for de kapitalistiske kriser, der med mellemrum vil ramme et kvotemarked, ligesom de rammer alle andre markeder. Først når laugets lån er afdraget, vil det være robust nok til ikke at strandе i en finanskrisе, hvilket er ensbetydende med, at det kun er, hvis det lykkes at afvikle kystfiskernes afhængighed af kvotemarkederne, at dette fiskeri vil have en sikker fremtid. Eller med andre ord: Privatiseringen af fangstretten er ikke kystfiskeriets redning, men den

hidtil største udfordring af dets eksistensmåde.²⁰ Opgaven for såvel bæredygtigt lokalsamfund som innovativ velfærdsstat må være at bringe kystfiskernes fangstrettigheder ud af de markedsmekanismer, der i det kapitalistiske system dybest set hviler på finansfolks spekulation i værdipapirer med henblik på at tilegne sig de arbejdende erhvervsfolks merværdi.

For det tredje demonstrerer laugets dannelse modsigelsen imellem regeringens retorik og politik. I retorikken er tidens store udfordring den såkaldte globalisering, fordi Asiens lave løn og høje effektivitet presser Vestens konkurrenceevne. Det første svar består i at øge sine produkters indhold af viden og innovation. Men denne udhules af den asiatiske evne til at kopiere i lynets hast, hvorfor evnen til at imødegå kopieringsproblemet betragtes som det væsentligste modtræk. Det kan kun imødegås ved at finde de træk ved en vareproduktion, der ikke kan kopieres. Viden og videnssamfund kan kopieres og skal derfor hele tiden fornyes. Det eneste kopieringsresistente træk bliver derfor producenternes ”kultur”. Her er det så tilsyneladende heldigt, at Danmark – af dertil indrettede tænketanke – lader sig karakterisere som en innovationskultur, der er karakteriseret ved, at fornyelse og opfindsomhed ikke kommer oppefra og ned til folk, men tværtimod er et folkeligt træk, der antages at hænge sammen med et positivt menneskesyn. Derfor gælder det om at sætte den positive iværksætterånd fri og begunstige folks egen opfindsomhed og kreativitet. Så vidt den konkurrencestatslige retorik om folkelighedens innovative nødvendighed for, at landet kan have konkurrencekraft til at klare sig under globaliseringens nye vilkår.²¹ Politikken, derimod, viser med Ny Regulering som eksempel, at det tværtimod er ved at fratage fiskeriets folkelige forankring og kreativitet sine nødvendige retslige eksistensbetingelser, at regeringen fra oven påtvinger erhvervet en innovation af industrisamfundets mest traditionelle art, som tilmed erstatter fiskeriets folkekultur med topstyret investormanagement og adlydende (indvandrer)arbejdskraft. Effekten er, at kystsamfundene og fiskerbefolkningen på egen krop oplever cost-benefit-tænkningens repressive rationaliseringsmaskine som deres egen stats svigt med den konsekvens, at hæmningsløshedens dialektik og kynismens ånd træder i stedet for tilliden til det nationale fællesskab.

²⁰ Se Højrup 2009a.

²¹ Se Søren Christensens analyse af denne tænkning (Christensen 2008) samt placeringen af denne i den større velfærdsstatslige og globale sammenhæng i *Velfærdssamfund – velfærdsstaters forsvarsform?* (Højrup & Bolving 2007: 413ff.).

Videre perspektiver

Kritikere vil måske se partsfiskernes forsøg på at udvikle en fællesskabspraksis som et udslag af en romantisk nostalgi uden blik for de økonomiske realiteter i en globaliseret økonomi. Men deres bestræbelser illustrerer netop, hvorledes organisering og udvikling af praksis omfatter hensyntagen til både økonomiske vilkår og virkninger, som vedrører betydningen af den pågældende praksis på en række – for cost-benefit-analyserne – ikke-målbare områder: Betydningen af at organisere sig i fælleskab, betydningen af at kunne sikre og udvikle en håndsværksmæssig viden, betydningen af at sikre en livsform som mulighed for unge i et udkantsområde, betydningen af at udvikle en nicheproduktion med bæredygtighed, autenticitet, fødevarekvalitet og kystkultur som varemærke osv. Partsfiskerne har produceret en viden om mulige måder at håndtere ressourcer på, som adskiller sig fra den praksis, der dikteres af den herskende økonomiske rationalitet. Deres bestræbelser har skullet tjene til at sikre deres egen praksis som ramme for realisering af et regionalt fællesgode. Men de erfaringer, som er vundet, og den viden, der er udviklet i disse bestræbelser, kan blive til nytte for andre, som i teori eller praksis beskæftiger sig med udvikling af praksis, herunder velfærdsstatens praksis, under de rådende økonomiske vilkår.

Litteratur

Andresen, J. & Højrup, T. (2008). The Tragedy of Enclosure. The Battle for Maritime Resources and Life-Modes in Europe. *Ethnologia Europaea*, 38:1.

Baviskar, A. (2008). "Culture and Power in the Commons Debate". I P. Bardhan & I. Ray, *The Contested Commons. Conversations between Economists and Anthropologists*. Oxford: Blackwell Publishing.

Buus, H. (2008). *Indretning og efterretning. Rockefeller Foundations indflydelse på den danske velfærdsstat 1920-1970*. København: Museum Tusulanums Forlag.

Christensen, S. (2008). World-class Danishness. Culture as Competitiveness in Danish Globalization Strategies. *Ethnologia Europaea*, 38:2.

Dich, J.(1973). *Den herskende klasse*. København: Borgens Forlag.

- Dreier, O. (1994). "Sundhedsbegreber i psykosocial praksis. I U.J. Jensen & P.F.Andersen, *Sundhedsbegreber – filosofi og praksis*. Aarhus: Philosophia.
- EU-kommisionen. (2009). *Green Paper: Fisheries – Reform of the Common Fisheries Policy*.
- Fisk, M. (2000). *Toward a Healthy Society*. Lawrence: University of Kansas.
- Government and Opposition*. (1997). Oxford: Blackwell Oxford: 32, 2: 251-74.
- Hardin, G. (1968) 'The tragedy of the commons'. *Science*.162: 1243-1248.
- Harris, J. (1977). *William Beveridge. A Biography*. Oxford: Clarendon Press.
- Hegel, G.W.F. (2004). *Retsfilosofi : elementær retsfilosofi eller naturret og statsvidenskab i grundrids*, Frederiksberg: DET lille FORLAG.
- Hersoug, B. (2005). *Closing the Commons. Norwegian Fisheries from Open Access to Private Property*. Delft: Eburon.
- Horton, J & Mendus, S (red.). (1994). *After MacIntyre: Critical Perspectives on the Work of Alasdair MacIntyre*. Notre Dame: University of Notre Dame Press.
- Højby, N. (1999). *Det danske sundhedsvæsens storhed og fald*. København: Gyldendal.
- Højrup, T. (2010 (1983)). *Det glemte folk. Livsformer og centraldirigering*. København: Museum Tusculanums Forlag.
- Højrup, T. (1989). *Lønkapital under folkestyre. ØD-planernes strukturfejl og deres ophævelse*. København: Rosinante & EUCIS.
- Højrup, T. (1995). *Omkring livsformsanalysens udvikling*. København: Museum Tusculanum.
- Højrup, T. (2002). *Dannelsens dialektik. Etnologiske udfordringer til det glemte folk*. København: Museum Tusculanum.
- Højrup, T. (2003). *Livsformer og velfærdstat ved en korsvej?* København: Museum Tusculanum.
- Højrup, T. (2008). *Haw. Kampen for en levende kystkultur*. Slettestrand: Han Herred Havbaade.
- Højrup, T. (2008). "Om begreberne folk og kultur". I *Folk og Kultur. Årbog for dansk Etnologi og Folkemindevidenskab 2008*. København: Foreningen Danmarks Folkeminder.
- Højrup, T. (2009). "Carl von Clausewitz". I *Klassisk og moderne politisk teori*. København: Hans Reitzels Forlag.

Højrup, T. (2009a). "Krisen som udfordring. Om at falde fra hinanden eller i fællesskab tage skæbnen I egen hånd – et spørgsmål om strategi for bæredygtig brug af havets kystnære ressourcer." På: Han Herred Havbådes hjemmeside: <http://havbaade.dk/artikel.pdf>.

Højrup, T. (2010). *European Life-Modes at Sea: The EU's Fisheries Policy as Human Tragedy or Triumph?* På: Han Herred Havbådes hjemmeside: <http://havbaade.dk/artikel.pdf>.

Højrup, T. & Bolving, K. (2007). *Velfærdssamfund – velfærdsstaters forsvarsform?* København: Museum Tusulanum.

Højrup, T. & Ryge Petersen, S. (2004). "Kulturkamp med møggreb og sydvest". I J. Stein Pedersen & S. Ørskov, *Fra kamp til kultur*. København: Politiken.

Jensen, U.J. (1987). *Sygdomsbegreber i praksis. Det kliniske arbejdes filosofi og videnskabsteori*. København: Munksgaards Forlag.

Jensen, U.J. & Mooney, G. (1990). "Autonomy and paternalism in medicine and health care". I *Changing values in medical and health care decision making*. Chichester: John Wiley.

Jensen, U.J. & Højrup, T. (1993). "Den suveræne stats krav til borgerne – og borgernes krav til staten". I Brydensholdt, *Brugeren viser Vej, Markedsorientering i det offentlige på godt og ondt*. Frederikshavn: Dafolo.

Jensen, U.J. (1994). "Sundhed, liv og filosofi". I U.J. Jensen & P.F. Andersen, *Sundhedsbegreber – filosofi og praksis*. Aarhus: Philosophia.

Jensen, U.J. (1996a). "Sundhed og retfærdighed – har vi et værdigrundlag for prioritering i sundhedssystemet?". I U.J. Jensen, J. Quesel & P.F. Andersen, *Forskelle og Forandring – bidrag til humanistisk sundhedsforskning*. Aarhus: Philosophia.

Jensen, U.J. (1996b). "Velfærdsstatens krise". I U.J. Jensen, J. Quesel & P.F. Andersen, *Forskelle og Forandring – bidrag til humanistisk sundhedsforskning*. Aarhus: Philosophia.

Jensen, U.J. (1999). "Categories in activity theory: Marx's philosophy just-in-time". I S. Chaiklin, M. Hedegaard & U.J. Jensen, *Activity theory and social practice*. Aarhus: Aarhus University Press.

Jensen, U.J. (2002). "Medicin som humaniora". I U.J. Jensen, H. Fink & C.T. Lystbæk, *Humaniora og Sundhedsvidenskab*. Aarhus: Philosophia.

Jensen, U.J. (2004a). "Evidens, viden og sundhedsfaglig praksis i filosofisk perspektiv – eller faren ved at være mere katolsk end paven". I J.J. Bruun, M.L. Hanak & B.G. Koefoed, *Viden og evidens i forebyggelsen*. København: Sundhedsstyrelsen.

Jensen, U.J. (2004b). "Evidence, effectiveness and ethics; Cochrane's legacy". I I.S. Kristiansen & G. Mooney, *Evidence-based medicine – In its place*. London: Routledge.

Jensen, U.J. (2006). "Sygdom som erfaring eller fremmedlegeme – Sundhed som individuel autonomi eller gensidig omsorg?". I K. Akselsen & B. Koch, *Sundhed, udvikling og læring: professionelle perspektiver på børn og unges sundhed*. Værløse: Billesø & Baltzer.

Jensen, U.J. (2007). The Struggle for Clinical Authority: Shifting Ontologies and the Politics of Evidence. *BioSocieties*, 2: 101-114.

Jensen, U.J. (2008). "Sundhedsbegreber, selvansvarlighed og stat". *Kvan*, 28: 7-26.

Jespersen A. & Melchior, M.R. & Sandberg, M. (red.). (2006). *Verden over. En introduktion til stats- og livsformsteorien og dens aktuelle anvendelse i etnologien*. København: Museum Tusulanum.

Kant, I. (1798 (1992)). *The conflicts of the faculties* (tysk-engelsk paralleludgave). Lincoln: University of Nebraska Press.

Konkurrencestyrelsen. (2003). *Konkurrenceredegørelse*. København.

Le Fanu, J. (1999). *The Rise and Fall of Modern Medicine*. London: Little, Brown and Company.

Marshall, T.H. (2003). *Medborgerskab og social klasse*. København: Hans Reitzels Forlag.
Pálsson, G. & Pétursdóttir, G. (red.). (1997). *Social Implications of Quota Systems in Fisheries*. TemaNord 1997: 593, Nordisk Ministerråd.

MacIntyre, A. (2006). *Ethics and Politics*. Selected essays, vol. 2. Cambridge: Cambridge University Press.

Nozick, R. (1974). *Anarchy, State, and Utopia*. New York: Basic Books.

Rasmussen, A.F. (1993). *Fra Socialstat til Minimalstat*. København: Gyldendal.

Raakjær, J. (2008). *A Fisheries Management System in Crisis – the EU Common Fisheries Policy*. Hirtshals: IFM.

Science. (1968). Vol. 162: 1243-1248.

Strubberg, A.C. (red.). (1935-36). *Dansk Fiskeristat*. København: Dansk Erhvervs Forlag.

Thór, J.Th. (1995). *British Trawlers and Iceland 1919-1976*. Esbjerg: Fiskeri- og Søfartsmuseets Studierække 6.

Trondsen, T. & Vassdal, T. (2005). *Hvordan øke værdiskapningen av fiskeressursene?* Tromsø: The Norwegian College of Fishery Science, NCFS.